

Tapasztalati lélektan. Középiskolák használatára, írta Böhm Károly, a budapesti ág. h. ev. főgymn. tanára. Budapest 1888. 8° 73 lap. Ára 60 kr.

Tankönyvirodalmunkban, az újabb időben nem ismerünk jelentékenyebb eseményt a főntezimzett tapasztalati lélektan megjelenésénél. Ázzá teszi tárgya, feldolgozási módja, álláspontja.

Nem mintha merőben új téren mozogna e tankönyv szerzője; nem az újdonság teszi csupán varázsát. Megszoktuk már, hiszen ez nem is lehet másként, hogy lélektan íróink mind jobban megközelítsék a mai nap kizárólag tudományosnak tekinthető tapasztalati irány megvalósítását. Wundt és iskolája, nem is számítva az angol iskola befolyását, oly tiszta belátást nyújtottak a lélektan több, kivált physiologiai részébe, hogy a ki ma e czímen könyvet — legyen az bár tankönyv — ír, a számbavehetőség föltétele alatt kötelezve van ez iskola eredményeinek tekintetbe vételére. Ezt tette nálunk Schlatter, ezt Parádi, nemrég megjelent hasonló tárgyú tankönyveikben. Böhm tehát csak az újabbkori fölfedezések s a nyomukban előállt általánosb értékű irányzatoknak engedelmeskedett, midőn tankönyvét ezeknek megfelelően írta meg. Ma már senkinek sem jut eszébe érdemül tudni be egy tankönyvirónak, hogy az úgynevezett speculativ iskola tetszetős, de terméketlen irányáról lemondott; valamint senkinek sem jut eszébe, természetesen a tudományos számbavehetőket értem, hogy a tapasztalati alapra állt írónak azt hányja szemére, a mit még nemrég is hallottunk, hogy feláldozzák a lelket s így aláássák szellemi életünk fundamentumait.

Az a tapasztalati irány, melynek szellemében Böhm dolgozik, ép oly messze áll az üres speculatiótól, mint az általa mindig vádolt materialis iskolától. Böhm iránya positiv irány, abban az értelemben, hogy a tényleges viszonyoknak keresi s adja magyarázatát. Ez irány tökéletessé akkor válik, ha a tényeknek, legyenek azok akár a külvilág, akár az öntudat, vagy mint szívesebben hívom szellemi életünk tényei, azt az összhangzó magyarázatát adja, mely az igazságnak, az ember értelmisége egyedüli méltó törekvésének megfelel. Erre van pedig kötelezve épen az iskola s benne eszköze: a tankönyv. Más könyv, más intézmény ám keresse a hasznost, a czélszerűt, a szépet, a jót; kitűzött céljuk megengedi, hogy az igaz alkalmazhatóságot valósítsák meg ama szükséghez képest, melyet a végtelen gazdag tartalmu emberi

szellem a gyakorlatban előír. Az iskolának és tankönyvének egyetlen delectája van: az utólérhető tiszta igazság tiszta beszéltetése. Ez az, a mit Böhm fentcímzett tankönyve minden eddig általunk ismert tankönyvnél nagyobb közvetlenséggel hajtott végre.

A szerző a következőkben tünteti föl könyvének eltérését az iskoláinkban használni szokott tankönyvektől: 1. Az érzékekről szóló tant terjedelmesebben adja elő, felhasználva a psychometriának eredményeit, a mennyiben középiskolába valók. 2. Áttette a phantasia tárgyalását az értelmi tevékenység csoportjába s az értelmet magát tüzetesebben fejtegeti. 3. Az érzések tanánál főként arra ügyelt, hogy az érzésfajok és indulatok közt áttekinthető csoportosítást hozzon létre. 4. Végül az akarat tanával minden eddigi tankönyvnél rövidebb s célzavágóbb utat követ.

Mindannyi reformpont a lélek tanában, a mit Böhm könyve jellemzője gyanánt ekkép felhoz. És neki, sokkal inkább, mint nálunk, bárki más tankönyvirónak, van joga a reformpontokkal előállni; a jogot megszerezte hozzá alapvető könyvével: «Az ember és világa»-val. A mit e tisztán a philosopháló elmékre számított terjedelmes könyv bőven megokolt, azt látjuk részben a tapasztalati lélektanban röviden, a laikus és gyermekértelem által is könnyen felfogható módon előadva, s e tankönyvét fogja kiegészíteni Böhm: «Logikája», melynek próbaiveit nekünk volt már alkalmunk látni, mely a füzettel egy időben valószínűen megjelenik a könyvpiaczen.

Maradjunk most a fent említett műnél. Ama reformpontok közt, melyeket Böhm Lélektana jellemzője gyanánt kiemel, az elsőt, az érzékekről szóló tannak tárgyalását nézetünk szerint meg lehetne rövidíteni, abban az esetben, a középiskolák számára készült propaedeutikákban, ha az antropológiát ki nem küszöböltük volna tanterveinkből, ha az emberre vonatkozó csekély physiologiai tananyagot a hatodik osztály állattanának tantárgyába nem szorítottuk volna össze. Az volna egy philosophiai alapokon nyugvó okos tanterv feladata, hogy a középiskolát a tanuló az ember megismerésével végezze, hogy az emberismeret zárná be a tantervnek egy pilosophiai gondolon nyugvó rendszerét. Mostani középiskolai tanterveinkben minden van, csak összefüggő gondolat nincs; az ismeretanyagokat, a középiskolai nevelés-oktatás eszközeit valami balszerencse szórta együvé s így nem felelhet meg annak a kívánságunknak, melyet föntebb kifejeztünk, így lesz okozójává annak, hogy egy-egy okos tankönyv író nem támaszkodhat

ván a rendszer alantabbi lépcsőire, kénytelen dolgát elejéről kezdeni, mintha a tantervben a rokonismeretanyagokról rendelkezve sem volna.

Jobban rátartozik azonban Böhm könyvére, a mit reformpontjai ez elsejénél, az érzékek tárgyalásánál kifejtett: «A szemlézés és az érzéki világkép» s a második fejezet: «A jelentő kepek» czimet viselő paragraphusára akarunk elmondani. Belátásunk szerint az e paragraphusokban kifejtett nézetek adják meg a kulcsot Böhm tankönyvéhez, s egyuttal ama philosophiai nézethez, mely a tudomány történetében forduló pontot fog képezni. E nézetből mennyi illeti meg, mint eredeti alkotás szerzőnket s mennyi philosopháló elődeit, azt «Az ember és világában» igazolta. Az olvasó s a tanuló a fontos nézetet itt amaz egyszerűségében kapja, mely a már megértett s a köztudatba átment igazságok előadásmódja szokott lenni. Maga beszél magáért. Az beszél tudniillik magáért, hogy az a világkép, melyet érzékeink adataiból összeszerkesztünk, magában véve jelentés nélküli, értelmetlen alkotmány; ép ily természetű világképet képes az állat is alkotni magának, mert neki is vannak érzéki képei, melyek egymással kapcsolódnak. Az emberi lélek azonban az érzéki világképet még egy új, az állattól nem ismert vonással toldja meg, tudniillik jelentést ad neki. Lelkünknek ezt a tevékenységét hívjuk értelemnek s ezen alapul szellemi életünk összes fősége.

Majdnem e szavakkal mondja el szerzőnk a philosophiai álláspontján oly döntő öntudat szerepét az érzékek s a szellem — e két világtáj — felé, melynek csudás s e tankönyvben oly egyszerű szavakkal megmagyarázott harmoniája az új világnézet kulcsát képezi. E kulcs fényes, messzeterjedő perspectivát nyit ki, melynek körvonalait még mi is, kik használatát azzal a buzgósággal fogadjuk el, melyet az igazság iránt való lelkesülés költ, csak sejtjük. Oly alapokat nyer e tanokban az emberiség, melyekkel bátran újra kezdheti szellemi élete elméletének újra építését, aggodalma nélkül annak, hogy skeptikus vagy forradalmi korszakok ismét feldulják alkotásait.

Böhm tankönyvének megpendített alapeszméjében föltétlenül osztozunk; a tankönyv architekturáját is arányosnak tartjuk, természetesen föntartva egy-két ponton a pótlás s a megigazítás szükségességét. A pótlás vonatkozhatnék például arra, a mit az állati léleknek s a benne tükröződő érzéki világkép bővebb kifejtésének nevezhetnénk. Ha e feladatnak is eleget tenne szerzőnk, okvetlen szabatosabb világításba jutna az a probléma, hogy a tér és az idő, az érzéki világképek

e kerete mennyit köszön az értelem befolyásának. Egyszóval az értelmi s az érzéki világképek kapcsolatának, másszóval az öntudat mélységeinek kiderítésében még sok finom része vár a kidolgozásra.

Azt is nagyra becsüljük a tankönyvben, hogy a lelki élet megbetegedésének szakaszát fölvette s rövid vonásokban bemutatta. Ez az irány ismét igen termékenynyé válhatik az egészséges lelki élet titkainak megmagyarázására. Természetes, hogy a pathologiai részletek is még sok kiegészítésre szorulnak, valamint az érzékek, vagy tán alkalmasabban nevezve: az érzelmek fejezetei is.

Nem szeretnők, ha a tankönyv használatától némelyeket az riasztana vissza, hogy műszavai nem mentek át a közhasználatba. Ezek közt vannak olyanok, melyeken javítani kell, ilyen például a széltiben használt «kivetítés» műszava; ismét vannak olyan kifejezései, melyeken egy második kiadás alkalmával könnyű szerrel lehet segíteni.

Mindent egybevéve, a legmelegebben üdvözöljük a tankönyvet, melyhez azt a reményt is kötjük, hogy a philosophiai érdeklődésnek egyik felkeltője lesz hazánkban.

Az emberi akarat szabadságáról. Előadta a magyar orvosok és természetvizsgálók ez évi nagygyűlésen Schächter Miksa dr. titkár. Budapest, 1889.

Ara 40 kr.

Egy szavazattal több az emberi akarat kötöttsége elméletének javára, ebből áll Schächter főntebb idézett, tizennyolcz lapra terjedő, tudományos munkáknál szokatlan fényes kiállításban megjelent könyvecskéjének tartalma. «Az akarat szabadságának felvétele csalódás» — mond a szerző — s bizonyosságául hivatkozik arra a tudományra, «melynek mi állunk szolgálatában», tudniillik az orvosok és a természettudósok. Az a különösség történik mégis az értekezésben, hogy mikor a megoldásra tér, felejtí a szerző, hogy melyik tudománynak áll szolgálatában s a helyett, hogy a determinismus physikai vagy physiologiai okaival hozakodnék elő, egyenesen psychikai érvelésre tér át. Schächter hallgatóihoz fordulva, mondja: *vágyunk, megfontolunk és elhatározunk*; s e három mozzanat láncolata szüli a cselekvést, melynek szabadságáról vagy szabadtalanságáról van szó. A vágy nem sza-